

je odjeća obrađena u najsvečanijem, ujedno i najznačajnijem nevjestinskom modalitetu, što kod muškoga kostima nije tako odlučan momenat. Kao prva ili za-pravo uvodna varijanta predstavljena je krivorečka nošnja iz okoline Kumanova. Iz mnoštva pojedinih elemenata ovoga bogatog ruha spomenut ćemo tek jedan. To je vez na rukavu i na skutima nevjestinske košulje tunike u kojem je do vrhunca izgrađen arhaičan, gotovo hijeratski stil onoga tekstilnog dekora, što iz ranomedievalne tunike-paragaude ulazi u naš kulturni posjed. U idućoj varijanti u košulji iz Skopske Crne gore ukrasni vez zadržao se u stilskoj kompoziciji kojoj doslovnu usporedbu pokazuju nalazi u ranokršćanskim katakombama. Bujna polihromija makedonskih vezova u ovoj se varijanti smiruje u dubokom crnilu, u konačnom izlazu iz svih nijansa crvenila, a s likovnim sadržajem tonski naj-dublje helenističkoga grimiza. Dalje je skupina iz Pologa zastupana s dvije varijante, s tzv. podgorskim ruhom iz sela u okolini Tetova i s poljanskom, tj. nizinskom nošnjom iz okoline Gostivara. Iz kompleksa mijačke nošnje odabrano je nevjestinsko ruho iz Galičnika. Razgledajući otmjeni sklad ove nošnje, jedne od naših najboljih folklornih kostimnih cjelina uopće, pitamo se kako to da Galičnik, Lazaropolje, Tresnoče i ostala velika mijačka naselja ostaju danas pusta. Ova lijepa naselja propadaju i pored toga što su najbolji napori makedonskih kulturnih radnika, pa i etnologa, upravljani na teško pitanje o iseljivanju iz ovih naših planinskih krajeva.

Dalje, uz nošnje iz okoline Debra i one od Prilepa, posljednje table ovog djela donose ruho nevjeste iz Marijova. Ovaj kraj uz rijeku Crnu pravo je skrovište prastarih dobara koje se tu staložilo u čudesnim slikama kakva, je npr., i ova nošnja. Ali i osim ove jedne varijante, sve ostalo ne samo u nošnji i nakitu nego sav arhaični marijovski inventar zajedno sa sasvim izuzetnim ambijentom ovoga kraja, sve to trebalo bi u cjelini zahvatiti, utvrditi i sačuvati u trajnom muzejskom posjedu. To je, naime, onaj moćni sadržaj po komu su makedonski Slaveni održali svoj etnički opstanak i pored svih historijskih kataklizama što su ih u njihovu zavičaju sustizali sa svih strana. Ako igdje a ono u Marijovu još i sad živi slavenska starina i mi je tu možemo naći i upoznati sve do njenih naj-dubljih osnova, onako kako su te osnove položene u životu ovoga naroda još tada kad je vihor velike seobe naroda slavenska plemena bacio u Povardarje, na topli visoko razvijeni i bogati jug. Tu se slavenska starina stopila s još dubljim elementima, s prabalkanskim naslijeđem, kako to u predgovoru ovog djela naglašava autorica V. Kličkova. Tako još i dalje unazad od seobe naroda, mnogo dublje u vremenskom slijedu, po materijalnom inventaru ovih naših krajeva možemo pratiti tok kulturnog razvoja i svarivanje raznorodnih etničkih preslojivanja sve do u osvit ljudskoga postojanja u ovoj zemlji nadomak drevnoj Egeji.

S ovog aspekta djelo »Makedonske narodne nošnje« zadobiva punu cijenu. U njem nalazimo svu složenost etničkih procesa, kompliciranu strukturu kulturnog pretapanja od prapočetaka ranih egejskih kultura pa sve gotovo do suvremenosti. Sve to konačno rezultira u živu organizmu današnjeg makedonskog naroda. Rukovodiocu Etnološkog muzeja u Skoplju i autoru ovog djela Veri Kličkoj, njenim suradnicima na ovom djelu, a i čitavom kolektivu ove naše skromne a jedinstvene ustanove doista treba zahvaliti na svemu što nam pružaju u ovom djelu sa željom da na ovom uspjehu i dalje ovako pozitivno izgrađuju našu etnologiju.

Marijana Gušić

VINKO MÓDERNDORFER, LJUDSKA MEDICINA PRI SLOVENCIH. Sloven-ska akademija znanosti in umetnosti. Inštitut za slovensko narodopisje, Ljubljana 1964, 437 str.

Narodna medicina najstarije je narodno iskustvo koje je prenošeno s genera-cije na generaciju. Kirurški zahvati, zahvati za zaustavljanje krvi i zacjeljivanje većih ili manjih ozljeda poznati su u narodu već od prvih početaka zajedničkog života, a sredstva, koja su se za to upotrebljavala, zavisila su o stupnju razvoja društva. Tako su i upotreba trave, baruta, duhana ili drugih sredstava za posipanje

rana i zaustavljanje krvi vezani uz pojedine etape društvenog razvoja. Stoga je veoma teško, gotovo nemoguće dati sveobuhvatan prikaz narodne medicine, kako je to naglasio i autor u uvodu knjige. Pa ipak, može se tvrditi da je autor, nakon 30-godišnjeg rada na sabiranju i obradi građe, dao do sada najbolji prikaz narodne medicine jednoga južnoslavenskog naroda. Opširan uvod i preko 400 strana teksta obuhvaćaju sve načine narodnog liječenja (stvarno liječenje, magijske čini i molitve za ozdravljenje), izložene u dva osnovna dijela. Kao izvori služili su autoru vlastiti zapisi s terena, kao i obilat materijal iz rukopisnih i štampanih starijih i novijih djela.

U prvom dijelu knjige (Bolesti i liječenja ljudi) dat je prikaz zaraznih bolesti. Uz priložene postotke smrtnosti i kraći ili duži historijat pojedine bolesti, objašnjeni su lijekovi biljnog ili životinjskog porijekla koje narod uzima za otklanjanje bolesti, a zatim molitve i basme. Na svim mjestima nije dovoljno pregledno i uz potreban redosljed izloženo realno liječenje i upotreba trava a zatim i magijske čini. Međutim, ako se uzme u obzir da je to i u životu naroda potpuno izmiješano i međusobno se prepleće, onda možemo tolerirati taj nedostatak u sistemu iznošenja građe.

Najopsežnije je poglavlje o unutarnjim bolestima u kome je opisano liječenje svih unutarnjih organa, krvi i kostiju, a opširno su izložena i vjerovanja o mōri i vješticama kao uzročnicima brojnih oboljenja. Kod tih bolesti dosta se primjenjuju ljekovite trave kojih je upotreba u Sloveniji veoma naglašena. Od preko 500 različitih vrsta ljekovitog bilja, za unutarnje liječenje upotrebljava se 43%. Raširenost i značenje upotrebe ljekovitog bilja potvrđuje podatak da u prosjeku za svaku ljekovitu biljku u Sloveniji postoji preko 10 različitih imena. No upravo pri tome bilo bi pogodnije da je autor u posebnom poglavlju opisao i sama sredstva koja se upotrebljavaju u narodnoj medicini, bilo da su životinjskoga, biljnog ili mineralnog porijekla. Uzmimo kao primjer bijeli luk. Bilo bi interesantno, radi usporedbe s narodnom medicinom ostalih krajeva, vidjeti posebno obrađenu samu upotrebu bijelog luka za liječenje, a uz to i upotrebu luka kao sredstva praznovjerja. Poznato nam je također da su uz koprivu vezani mnogi oblici liječenja, praznovjerja i običaji, što bismo mogli lakše usporedno analizirati kad bi ti podaci bili izloženi u posebnom poglavlju ili u indeksu pojmova.

Uz liječenje unutarnjih bolesti autor je svaki put izložio koliko postoji naziva za pojedinu bolest. No ne bi bilo suvišno da su, radi komparacije, spomenuti svi ti nazivi. Neka bolja preglednost bila bi potrebna i pri opisivanju uzroka bolesti.

Poglavlje o bolestima kože obuhvatilo je sva oboljenja i anomalije na koži uz pregledno iznošenje stvarnog liječenja i praznovjerja. Mnoga praznovjerja iz ovog poglavlja mogla su biti vezana uz poglavlje o razvoju djeteta i dječjim bolestima.

Veliku teškoću u obradi narodne medicine predstavlja skupina bolesti koje nastaju pri nezgodama. Autor ih je unio u isto poglavlje, iako se radi o bolestima koje su vanjske ili unutrašnje. Ovo poglavlje obuhvaća i traumatologiju koja je glavni i najstariji dio narodne medicine. Autor donosi narodna praznovjerja i magijske čini za očuvanje od rana ili za postizanje neranjivosti. Zatim su spomenuta sredstva za ispiranje i zacjeljivanje rana i podijeljena prema biljnom ili životinjskom porijeklu. Na kraju su izloženi praznovjerni načini liječenja. Navedeno je liječenje prijeloma kosti, oteklina, ugriza.

Poglavlje o ženskim bolestima, začecu i porodu, te spolnom životu, obuhvaća isti raspored praznovjerja i stvarnog liječenja, brojna praznovjerja za plodnost, za zaštitu noseće žene itd. No vjerovanja uz dojenje djeteta i magijske čini koje se primjenjuju da majka ne izgubi mlijeko, mogli su se uključiti u iduće poglavlje.

Razvoj djeteta i dječje bolesti čine posebno poglavlje u kojemu su obuhvaćene sve bolesti i smetnje razvoju djeteta, a u posebnom dijelu toga poglavlja opisane su dječje bolesti koje, po vjerovanju naroda, uzrokuju zli duhovi (mrak, uroci, škropnjak).

U posebnom poglavlju opisane su bolesti djeteta gdje je također izostavljeno iznošenje naziva. Posebno su spomenuti rak i neizlječive bolesti. Uz nedovoljnu sistematičnost u redoslijedu, knjiga nije obuhvatila sve načine narodnog liječenja (npr. neke oblike magijskog liječenja), nisu spomenuti lijekovi kojih je izvor sam

čovjek (magijske čini za liječenje ljudskom kosom, noktima, dječjom mokraćom) a nisu prikazana ni vitaminska sredstva koja služe narodu za poboljšavanje ishrane ili za rekonvalescenciju.

U drugom, manjem dijelu knjige autor je opisao bolesti domaćih životinja i metode njihova liječenja. Na kraju knjige citirani su upotrebljeni, veoma brojni izvori. Njizi nedostaje rezime na stranom jeziku (njemački prijevod kazala nije dovoljan).

Djelo je važno zato što je izložilo osnovne značajke slovenske narodne medicine, a ta je medicina po svojoj vještini liječenja i izradi lijekova u mnogim slučajevima, i to ne samo kod nas, postala osnova za razvoj službene, znanstvene medicine.

Josip Miličević

EMÍLIA HORVÁTHOVÁ, CIGANI NA SLOVENSKU. Slovenská akadémia vied, Bratislava 1964, 369 str.

Pitanje etnogeneze Cigana počelo je da privlači pažnju još od onih trenutaka kada su se pojavili u Evropi. U prvom delu svoje knjige o *Ciganima u Slovačkoj* Emilia Horvathova veoma dokumentovano a ipak sažeto, izlaže najpotrebnije podatke i osnovne teorije o poreklu i imenu Cigana, ne dopuštajući da je ovako opsežna i delikatna materija udalji od naslova knjige. Tu ona izlaže i migracione puteve ovih večitih litalica po raznim evropskim zemljama. Uvodna poglavlja knjige su značajan prilog opštoj istoriji evropskih Cigana a istovremeno i korisna informacija za razumevanje porekla i načina dolaska u Slovačku onih Cigana koji su se u toku prošlih vekova kretali ovom zemljom.

Posle opšteg uvoda, autorka prelazi na Cigane u Slovačkoj. Smatra se da su se Cigani prvi put pojavili u ovoj zemlji u prvoj trećini XIII veka, posle povratka Andrije II sa krstaških pohoda. Sledeći vekovi daju više pouzdanih vesti. Iz tih se vesti može razabrati društvena organizacija nomadskih Cigana koji su živeli pod upravom poglavica svojih grupa. Svi su, međutim, potpadali pod jurisdikciju »vajde« (skraćeni oblik slovenske reči vojvoda) koji se birao iz redova plemstva. Položaj Cigana u Slovačkoj varirao je od povlastica i privilegija do represalija i nasilnih mera za stalno nastanjanje. Ciganske grupe ovoga doba bavile su se kovačkim zanatom, sviranjem, trgovinom konjima, krađom, vraćanjem i drugim zanimanjima. Najuspešnije mere kojima je bio cilj naseljavanje i asimilacija Cigana donešene su za vladavine Marije Terezije i Josifa II: ženidba se dozvoljavala samo onim Ciganima koji su regularnim zanimanjima mogli da obezbede izdržavanje porodice; ciganska su se deca davala na vaspitanje u domaće porodice, posle čega su morala da služe ili uče zanate; mladići su morali da služe vojsku gde su nastojali da ih zadrže što duže; Ciganima se zabranjivalo da se služe svojim jezikom i tajnim imenima, držanje konja i jedenje mesa od uginulih životinja; morali su se odevati kao i domaće stanovništvo; u jednom domu mogla je stanovati samo jedna porodica, a svi Cigani jednog mesta potpadali su pod jurisdikciju mesnih starešina. No, mere su se sprovodile birokratski i nasilno, a finansijski teret je trebalo da padne na vlastelu i domaće stanovništvo. Zbog toga je često dolazilo do izbegavanja obaveza i slanja lažnih izveštaja. Ali je bilo i rezultata, jer je proces asimilacije napredovao. Autorka poredje popise stanovništva u raznim okruzima Slovačke pre i posle ovih mera i utvrđuje napredak u procesu naseljavanja. Između dva rata, situacija slovačkih Cigana nije se bitno izmenila. U kapitalističkim uslovima nije bilo one društvene snage koja bi bila u stanju da izmeni primitivni život Cigana. Situacija se naročito pogoršala rasističkom diskriminacijom u toku prošlog rata.

Način života slovačkih Cigana opisuje se u veoma zanimljivom etnografskom delu knjige. Etnogeneza Cigana, koja istorijskim metodama ne može da se stavi na sasvim čvrste temelje, može se znatno razjasniti pomoću studije njihova folklora, etničkih, etnopsihičkih i jezičkih osobina. Ciganski način života i afinitet prema određenim zanimanjima ukazuje na način života njihovih predaka u prapostojbini. Zanimanja kojima su se Cigani najradije bavili otkrivaju društvenu